

חברים יקרים!

ברוכים השבים לבראשית. סתיו, אחרי החגים, בואכה חורף.

שלושה בנים נולדו לאדם וחווה. אחד נרצח ולא הותיר צאצאים, שני רצח ומיוחסים לו רק שבעה דורות של צאצאים ולא יותר, והשלישי, הוא אבי האנושות. שם בנם השלישי, שת.

הבל, כהבל הפה, התאדה ולא הותיר המשכיות. מקין, לעומת זאת יצאה שושלת מרתקת של בעלי מלאכה, יוצרים, אמנים ואומנים. צאצאיו הקימו את העיר הראשונה. מעניין שדווקא הרוצח הראשון היה הראשון לעזוב את עבודת האדמה ולייסד חברה אנושית, עירונית. אבל בסופו של דבר, לפחות מהפשט, שושלת קין לא שרדה. משת יצאו נח, אברהם, ו... אנחנו. נשמע קצת פשטני, לא?

הנה הם צאצאיו של קין:

בראשית ד, י"ז-כ"ב) וַיֵּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ וַתְּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ וַיְהִי בְנֵה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ. וַיִּזְלַד לְחֲנוֹךְ אֶת עֵירֵד וְעֵירֵד יָלַד אֶת מַחֲוִיאל וּמַחֲוִיאל יָלַד אֶת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת לָמֶךְ. (יט) וַיִּקַּח לוֹ לְמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלְהָ. וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת יָבֶל הוּא הָיָה אָבִי יִשְׁבַּא אֱהֵל וּמִקְנֶהָ. וְשֵׁם אַחִיו יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי כָּל תַּפְּשׁ כְּנֹר וְעוֹגֵב. וַצִּלְהָ גַם הוּא יָלַד אֶת תוֹבֵל קַיִן לַטֵּשׁ כָּל חֲרָשׁ נְחָשֶׁת וּבְרָזָל וְאַחוֹת תוֹבֵל קַיִן נְעֵמָה.

כאן למעשה מסתיימת שושלת קין, ונעלמת מעל בימת הדרמה המקראית.

אבל... יש כאן ברשימה הכביכול תמימה הזאת משהו מאוד מפתיע: מופיעות בו נשים! שתי נשותיו של למך מוזכרות בשמן, ולראשונה מוזכרת לידתה של בת. מאז בריאתה של חוה עד לרגע זה, וכן מכאן ואילך, בנות לא הוזכרו ולא תוזכרנה, עד שנגיע למשפחת אברהם. אבל לא רק בנות לא מוזכרות. התורה לא מספרת לנו כלום על דמויות שהתהלכו בעולם שאין להם סיפור כלשהו לתרום לדרמה. גם אחים לא מוזכרים, אלא אם כן סיפורם מוסיף לנו משהו.

לכן, חז"ל מיד הבינו שהבת הזאת שנולדה, הצאצא האחרון לשושלת קין, היא חולייה חשובה בסיפור. הם נחלקו באשר לדמותה. חלקם התקשו לשוות לה משהו חיובי, גם בגלל מוצאה, ואולי גם בגלל... היותה אישה. אבל אחרים מביניהם - ואת קולם אני בוחר לשמוע - לא יכלו להתעלם משמה, נעמה, שנעימה הייתה.

הרב יואל בן נון, באתר העשיר של מיזם 929, בוחר גם הוא ללכת עם המיטיבים ולא עם המלעיזים: "והנה, חז"ל מסרו לנו דבר שלא נתפרש בכתוב - אשתו של נח הייתה אותה נעמה, האישה האחרונה שנזכרה בשושלת קין (ד, כב). נח משושלת שת, יחד עם נעמה משושלת קין הקימו את משפחת האדם שתשרוד, משפחת האדם שנבחרה לנחם את האנושות, ולבנות אותה מחדש".

על פי חז"ל, נעמה - צאצאית של הרוצח הראשון - הייתה אשתו של נח, הצדיק הידוע משושלת בני שת. כמו הסבתא רבתא שלה, חוה - אם כל חי - נעמה אחראית להקמה מחדש של משפחת האדם (אחרי המבול).

נעמה. שם משמעותי ביותר. עד הגעתה אין התייחסות לתכונות אופי, רק למעשים. השושלת שממנה הגיעה נעמה הקימה את החברה האנושית-העירונית הראשונה וגם הביאה את האומנות והאמנות לעולם, והנה נראה שנעמה הביאה איכות נוספת לעולם: את הנימוסים - את האפשרות להיות נעימי הליכות. אחיה למחצה הביא לעולם את המוזיקה והיא הביאה את הנעימות האנושית. אפשר אמנם לקיים חברה ללא נימוסים, אבל זו

תהיה חברה קשה ומנוכרת. לכן, קבעו חז"ל, "דרך ארץ קדמה לתורה" - דרך ארץ = נימוסים והליכות ראויות, בעוד תורה = האמת הטהורה. והראשונה ששילבה דרך ארץ, נעימות, נימוסים והליכות, לפי המדרש, היא נעמה, נינתו של קין.

שוב אנחנו רואים איך חז"ל מתעקשים להתרחק מפשטות בנאלית, ולהציע עומק: היה קל ללכת עם הפשט של התורה, ולהיפטר אחת ולתמיד משושלתו של הרשע ההוא, קין. אבל חז"ל לא דגלו בטוהר הגזע. כשם שהם קיבלו את רות המואביה - נצר לעם שאסור להתחתן איתו - ושממנה יצא דוד המלך, כך הם דאגו להבטיח שגם משהו מקין ימשיך ללוות את החברה האנושית. וה"משהו" הזה איננו הרוצח הפוטנציאלי שנמצא בתוך כל אחד ואחד מאיתנו, אלא דווקא את פוטנציאל הנעימות והדרך ארץ.

בספרו של הפרופסור ירמיהו יובל, אודות האנוסים מספרד ופורטוגל, הוא טוען שהם היו מייסדיה של התרבות המערבית המודרנית. אמירה נועזת! בספרו הוא מוכיח את הטעון הזה באופן משכנע ביותר. הסיבה לכך שהאנוסים זכו להשפיע כל כך, היה דווקא משום שהם חיו בתפר - הם היו גם יהודים וגם נוצרים. גם נאמנים וגם בוגדים. פרופסור יובל טוען שריבוי זהויות מעשיר ומעמיק את חוויית החיים ואת תפיסת העולם. זה לא קל להיות מרובה זהויות, אבל יש בריבוי הזה הבנה עמוקה יותר של המורכבות והעושר של הקיום, ומי שנושא בתוכו ריבוי זהויות ידע להעשיר את האנושות ולהציעה קדימה.

למעשה, זו גדולתם של חז"ל. הגמרא - אוסף ספרי היסוד של התרבות היהודית לדורותיה - הטביעה בנו תפיסה של ריבוי דעות ושל מגוון. על כל עניין ועניין מופיעות אינספור דעות. גם כשמגיעה הכרעה, דעת המיעוט נשארת בכתובים. ככל שהריבוי גדול יותר ועשיר יותר, כך גם התרבות עשירה יותר ועמוקה יותר. ההתעקשות על הריבוי כוללת גם הפכים, כמו למשל, נח, הצדיק הראשון, שחז"ל מתעקשים להשיא אותו לנינתו של הרוצח הראשון, כי דווקא היא מביאה אל התיבה (תיבת נח) ואל העולם נועם שלא היה שם קודם. כן, דווקא נינתו של הרוצח הראשון. וכמו למשל, שאסור בתכלית האיסור לשאת אישה מואביה, והנה בעז נושא את רות המואביה לאישה, ומשניהם יבוא אלינו המשיח לעתיד לבוא.

העבודה שבלב

משהו בנו מחפש את הטוהר. אבל אנחנו מבלבלים בין טוהר לבין אחידות. משהו בנו אוהב שחור או לבן, בלי האפור המטריד שבאמצע. כן, זה פשוט יותר, זה קל לתפיסה, זה מסיר בלבולים מהדרך, זה מקל בקבלת החלטות, ובכלל. אבל אלוהים הוא לא שחור ולבן. אלוהים הוא כל צבעי הקשת. באלוהי נמצא כל מגוון אפשרי. התנחשות לחלקים שבתוכינו וניסיון להעלימם מתודעתנו, רק מצמצמים את חיינו, ומותירים אותנו שדופים וריקים. גלו עוד פן בתוכם, גלו עוד חלק שלא הכרתם. כן ירבו! ואת החלקים המוצלים - אלה שאנחנו מעדיפים להעלים מתוכנו - מציעים לנו חז"ל שאי אפשר לסלקם, אבל כן אפשר להתמיר אותם. קנאה - בין אחים ובכלל - לא חייבת להוביל לרצח. בכוחה של קנאה להרבות תחרות פורייה ומיטיבה.

"דרך ארץ", המגיעה מבית מדרשה של נעמה, נינתו של קין, מציעה לנו שניתן ורצוי לתת לכל החלקים שלנו מקום. כשכל החלקים נמצאים ביחד בתיבה אחת, יוצא מזה בסוף אברהם.

שבת שלום,

אלישע